

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
імені Івана Боберського

Кафедра педагогіки та психології

Криштанович С. В.

Лекція 3
ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА ТА ПЕДАГОГІКИ
з навчальної дисципліни
ПЕДАГОГІКА ТА ПСИХОЛОГІЯ
Для студентів спеціальностей 227 «Фізична терапія, ерготерапія»

Рівня освіти: бакалавр

“ЗАТВЕРДЖЕНО”
на засіданні кафедри педагогіки та психології
“31” серпня 2022 року № 1
Зав.каф _____ В. Ф. Соловійов

© Криштанович С. В.

Тема 3. Історія українського шкільництва та педагогіки

План

1. Виховання і навчання у первісних та родових племенах на території України.
2. Культурний та освітній розквіт Київської Русі (період княжої доби)
3. Від занепаду до відродження: освіта та розвиток педагогічної думки в епоху культурного відродження України (XVI-XVIII ст.)
4. Українська освіта та педагогіка наприкінці XVIII – на початку XX ст.
5. Уроки XX століття: шлях до національної школи

1. Виховання і навчання у первісних та родових племенах на території України.

Археологами віднайдено і досліджено понад 60 пам'яток ранньопалеолітичного часу, майже стільки ж пам'яток *середнього та пізнього палеоліту* на території нашої країни.

Крім археологічних знахідок, джерелом сучасних знань про виховання у найдавніші часи є дослідження етнографів, мовознавців, палеографів, антропологів, вивчення ізольованих примітивних племен.

Формування і підготовка підростаючого покоління розвивалися відповідно до загальних законів і закономірностей, традицій і особливостей родового і племінного виховання. Виховання дітей мало наслідувальний характер, проте вже існували заборони – застереження: «обережно, можеш пошкодитись»; «не смій, залиш у спокої» тощо. Виділяли три вікові групи: діти і підлітки, повноцінні та повноправні учасники життя (здобували засоби для життя, народжували дітей) та старики (передавали досвід дітям через легенди, казки, бувальщини, пісні, ритуали, закони тощо).

За групового шлюбу батько залишався невідомим і провідна виховна роль належала матері. Основними формами материнського впливу на дитину були пестощі, годування, формування певних рис характеру. За матріархату діти виховувались під орудою матері до 5–6 років. Потім хлопчиків передавали до

чоловічих жителів, дівчат – до жіночих, де вони виховувалися стариками та старшими дітьми до настання повноліття. *Основними методами родинного виховання були пояснення, наслідування, переконання, заохочення і спонування.*

Приблизно 7 тисяч років тому пізній палеоліт змінився новим історичним періодом *неолітом*, для якого характерний перехід від родинно-побутового суспільного устрою до племінного. Вищий рівень мови і мовлення населення розширив можливості розвитку культури, мистецтва, первісної науки у формі спостережень і досвіду, що передавалися новим поколінням через легенди, навчання і виховання підростаючого покоління. ***В роки неоліту були закладені й сформовані основні ознаки праукраїнської цивілізації.***

Племена, що населяли територію сучасної Правобережної України наприкінці IV тис. до н.е., проіснували до II тис. до н.е. й увійшли до історії під назвою ***народу трипільської культури*** (від назви села Трипілля Київської обл.).

Трипільські племена залишили ще повністю нерозгадані письмові послання, розшифрування яких дає змогу з'ясувати, про що трипільці бесідували зі своїми богами, що вважали моральним і аморальним, які методи виховання і навчання тоді існували.

Неоліт характерний матріархальними суспільними відносинами, що визначально впливало на побудову, зміст і методи виховання дітей. Матріархат визначив жінці-матері й роль учительки-наставниці своїх дітей, передусім дівчаток, яких навчали гаптуванню, вишиванню, ткацтву, ліпленню з глини.

Цікавим є питання, чи існували школи для дітей трипільців. Учені допускають, що навчання дітей трипільців багатьом видам діяльності та професійним навичкам і умінням відбувалося у спеціальних навчальних закладах.

На останніх стадіях матріархату з'явилися перші заклади для виховання дітей – *будинки молоді* (окремі для хлопчиків і дівчаток), де під керівництвом старійшин роду їх готували до життя та праці. Досягнувши певного віку, набувши життєвого досвіду і трудових навичок, вони переходили до групи

повноцінних трудівників, відбувши спеціальний обряд – *ініціації* (церемонія посвячення, екзамен на зрілість).

З появою і зміцненням міст зростала мережа шкіл грамоти, ремесел і промислів, з'явилися школи для підготовки духовних осіб. Це був час розвитку першо-української писемності, зв'язків між слов'янськими союзами.

Докняжа доба – початок I тис. до н.е. характерна розквітом природничо-наукових знань, які, хоч і не розчленовувалися на окремі галузі, активно протистояли марновірству і забобонності, сприяли осмисленню і трактуванню явищ природи. *Остаточно сформувались і розквітли народна метрологія, методи обчислення, форми запису результатів розрахунків, обчислень тощо.* Математична освіта була доступна широким верствам населення, людям різних професій (зарубки на побутових предметах, колодах і палицях, записи на берестяних грамотах тощо). *Українці докняжої доби широко використовували знання фізики і механіки, хімії, користувалися верстатами, володіли ливарним мистецтвом, будівельною та архітектурною майстерністю.*

2. Культурний та освітній розквіт Київської Русі (період княжої доби)

Навчання та виховання у Київській Русі

Власне княжа доба розпочалась задовго до прийняття християнства в Київській Русі (за М. Грушевським, – у VII–VIII ст.). Процес об'єднання праукраїнських (українослов'янських) племен завершився у IX ст. створенням могутньої держави Київської Русі (за іншою термінологією України-Русі). Перші літописні київські князі разом з вирішенням важливих політичних і військових проблем державотворення опікувалися розвитком науки та освіти. Літописи розповідають не тільки про військову силу, а й мудрість, освіченість, вченість українських князів, їх ратників та простолюдинів.

Князі Рюриковичі (Олег, Ігор, Ольга, Святослав) заклали підмурок державної освіти і виховання. Основними закладами цього періоду, що діяли до прийняття християнства, були *школи грамоти*, де діти навчалися читати, писати, лічити. До 988 р. ці школи були носіями хліборобської культури, народних вірувань, традицій, звичаїв, обрядів. Крім здобуття формальних знань, діти

знайомились із суспільними і природними явищами, побутом людей через засоби фольклору: казки, билини, приказки і прислів'я, пісні тощо.

На основі східнослов'янської протописемності та літер грецького алфавіту в IX ст. було створено нову загальноживану азбуку – спочатку *глаголицю*, пізніше – *кирилицю*, що відповідало інтересам об'єднання східнослов'янських земель Києвом не тільки в політичному та економічному, а й культурному аспектах. Авторами кирилиці, яка була добре пристосована до звуків слов'янської мови, були філософи, просвітителі та громадські діячі **Кирило та Мефодій**.

Історичний розвиток вимагав переходу до однієї із світових релігій. **Князь Володимир** віддав перевагу християнству. *Охрещення у 988 р. Київської Русі сприяло залученню її до європейської культури, християнської моралі, духовному і культурному єднанню різних народів, позначилося на освіті та писемній справі.* Приблизно з X–XII ст. з'являється термін «школа». Християнізація висунула потребу у відкритті шкіл, в яких готувалися перекладачі й переписувачі церковної літератури, здобували освіту вітчизняне духовенство, майстри будівельної справи для зведення храмів, спеціалісти з малярства, оздоблення церковних будівель, дипломати і державні чиновники різних служб.

Князь Ярослав Мудрий, син Володимира, заклав Софійський собор у Києві, благословив літописання, відкрив перші в Україні *бібліотеки рукописних книг і стародавніх актів, збільшив кількість шкіл.*

Вищі школи, або *школи «книжного вчення»*, відкривали при дворах удільних князів. Освічені люди потрібні були церкві й державі для здійснення економічних, торговельних, господарських справ тощо. У Київській Русі було досягнуто високої грамотності населення, відбувалося формування науки, у тому числі й педагогіки.

Монастирські школи відкривали при монастирях. В них навчалися ченці, майбутні священнослужителі. Освіта була диференційованою: ченці із заможних родин опановували надбання середньовічної європейської освіти і готувалися до високих посад у церковній ієрархії, особи ж простолюття вчилися читати та писати і готувалися до службових відправ.

Школи грамоти відкривали при церквах і утримувалися світськими людьми. У них навчали дітей бояр, купців, лихварів, заможних ремісників читати, писати, лічити.

Церковні школи давали початкову освіту та релігійне виховання. Зміст освіти зводився до навчання дітей читання, письма, церковного співу, християнської моралі, віровчення.

Великого князя київського Ярослава Мудрого донька Анна стала дружиною французького короля Генріха I Канета. Вона привезла до Франції не тільки коштовний посаг, а й високу культуру, за що її тут шанували. Оповіді свідчать, що Анна була дуже освіченою – володіла багатьма мовами, переписувалася латиницею з Папою Римським. На багатьох державних документах Франції збереглися її підписи слов'янською мовою – найдавніші зразки українського письма, в оточенні підписів—«хрестиків» неписьменної французької знаті. Загальновідомі факти: Анна привезла з Києва у Францію Євангеліє, що пізніше стало відомим як «Реймське», на якому присягали під час коронації усі наступні французькі королі. Цікаво, що один із нащадків Анни Ярославни (син її онука, короля Франції Людовіка VI) – Генріх (1121–1175) був архієпископом Реймса.

Про дочку Анни Ярославни та Генріха I, онуку київського князя Ярослава Мудрого – Едігну (Емму) в Україні відомо надзвичайно мало, натомість у Німеччині про неї дуже добре знають – там вона відома свята католицької церкви. Всесвітньо відомим було відкрите онукою Ярослава Мудрого *Анною Всеволодівною* при Андріївському монастирі (1086) перше в Європі жіноче училище для виховання жінок із шляхетних родів, яке свідчило про прогресивну педагогічну думку щодо рівноправності громадян обох статей.

3. Від занепаду до відродження: освіта та розвиток педагогічної думки в епоху культурного відродження України (XVI–XVIII ст.)

У XIV–XVI ст. українські землі поступово увійшли до складу Литви та Польщі. Наслідком польської експансії були полонізація, католизація та

культурна асиміляція української правлячої верхівки. Знаряддя цієї політики були й освітні заклади.

Процес співіснування католицької та православної освіти був бурхливим та сповненим протиріч, але неможливо заперечувати його кінцевий результат: високий ступінь розвитку української педагогіки, розмаїття типів шкіл у XVI–XVIII ст. На території України з 1501 р. «хлопським» синам дозволялося вчитися різного ремесла.

Значна кількість молодих людей здобувала вищу освіту в університетах Європи. Так, в університеті Кракова, тогочасної польської столиці, у XV – першій половині XVI ст. навчалось до 1200 вихідців з України.

Політична, національна, релігійна ситуація в Україні у XVI–XVII ст. зумовила існування двох напрямів освіти:

– *православного* (братські школи; школи, засновані сільськими общинами, де вчителювали дяки; школи при православних церквах і монастирях; січові й козацькі школи);

– *католицького* (школи католицьких орденів – єзуїти, василіани, домініканці, піари).

Існували й *уніатські школи*, створені на базі православних після Брестської церковної унії 1596 р.; школи протестантських общин; національні школи різних народів, які проживали в Україні.

На Правобережній Україні в цей час активну діяльність розвинув уніатський орден василіан, створивши *василіанські школи* (наприкінці XVIII ст. вони діяли в Барі, Любарі, Умані, Острозі, Овручі, Шаргороді та Володимирі). Школи були залежні від польської шляхти, що не сприяло вихованню молоді в українському національному дусі.

Із середини XVI ст. існували й *єзуїтські школи*, створені орденом єзуїтів для посилення впливу католицької церкви. Вони поділялися на нижчі – колегії (7 років навчання) та вищі – семінарії (6 років), де навчання було схоластичним. Діяли у Львові (1608), Кам'янці-Подільському (1608), Луцьку (1609), Острозі

(1624), Києві (1690) та інших містах. У них навчалися діти польської та української шляхти, а також заможних селян.

Відкривали школи й ченці католицького чину піарів (у Польщі піари з'явилися 1641 р.). В Україні *піарські школи* діяли в Холмі, Львові, Межиріччі поблизу Острога та в інших містах. Вони успішно конкурували з єзуїтськими, особливо після реформи 1754 р.

Діяльність братських шкіл

Унікальним явищем в історії вітчизняної освіти була діяльність *братських шкіл* (80-ті роки XVI ст.), які організовували і утримували церковні братства (громадсько-політичні організації православних громадян) з метою зміцнення православ'я. Серед них були як елементарні, так і школи підвищеного рівня. Найвідоміші – Львівська (перша школа, заснована Успенським братством у 1586 р.), Київська та Луцька школи. Притаманними їм рисами були:

1) *демократичність*. У школі мали право навчатися діти різних станів населення, статут школи зобов'язував учителя ставитись до всіх учнів однаково. Для сиріт та дітей з інших міст братства відкривали гуртожитки (бурси);

2) *введення елементів класно-урочної системи навчання*. В елементарних братських школах учнів поділяли на три групи залежно від набутих знань, умінь, навичок, а з XVII ст. у братських школах підвищеного типу встановилася класна система занять. Навчальний рік розпочинався з 1 вересня, було введено канікули, екзамени тощо;

3) *налагоджений тісний зв'язок з батьками чи родичами учнів*. Між батьками і школою укладалася письмова угода, де обумовлювались обов'язки сторін з виховання і навчання дітей;

4) *чітка організація навчання*: заборонялись пропуски занять, запізнення, існувала налагоджена система чергових;

5) *грунтовність освіти*, яка не поступалася західноєвропейській.

Хоча братські школи давали підвищену освіту, вони були середніми навчальними закладами.

Першими національними закладами вищого типу стали Острозька школа-академія і Києво-Могилянська академія.

Острозька слов'яно-греко-латинська академія (або «тримовний ліцей») була відкрита 1576 р. князем Костянтином Острозьким (1527–1608) і вирізнялася високим рівнем викладання. В ній вивчали слов'янську, грецьку й латинську мови й так звані «вільні науки» (граматику, арифметику, риторику, логіку та ін.), музику та хоровий спів.

Києво-Могилянська академія, створена 1632 р. на Подолі внаслідок злиття Київської Братської та Лаврської шкіл, зібрала найбільшу кількість освічених, найкращих на той час діячів науки та культури: це і Петро Могила (опікун академії), Інокентій Гізель, Іоаникій Галятовський, Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Лазар Баранович та інші. Усі вони зробили певний внесок у розвиток педагогічної думки, розглядали загальні питання виховання і навчання молоді, розробляли методичні рекомендації.

Курс навчання в академії тривав 12 років і поділявся на 8 класів: фару (підготовчий клас), інфиму (молодший клас), граматику, синтаксиму і вищі – поетику, риторику, філософію й богослов'я.

Києво-Могилянська академія була визначним науковим осередком, де формувався один з центрів філософської думки слов'янського світу загалом, відбувалося становлення української літературної мови, склалася літературна й поетична школа. Щороку в академії навчалось від 500 до 2000 студентів, вікових обмежень не було. У 1817 р. академію закрили, й замість неї в тому ж році було створено Київську духовну семінарію, перейменовану у 1819 р. в Духовну академію, яка припинила своє існування у 1918 р. У 1992 р. академію було відроджено як Національний університет “Києво-Могилянська академія”.

Козацька педагогіка

Кращі риси народної педагогіки було втілено у *козацькій педагогіці*, яка формувала у підростаючих поколінь синівську вірність рідній землі, духовність, героїко-патріотичні традиції козацької державності, пріоритет високих лицарських якостей, пошани до старших.

Головним завданням козацької педагогіки була підготовка фізично загартованих, мужніх воїнів, захисників рідного краю від чужоземного поневолення. Вільна, незламна людина була ідеалом козацької педагогіки.

У козацьких реєстрах, починаючи з XVI ст., трапляються записи, в яких, крім прізвища та роду занять козака, є слово «бакалавр». Не виключено, що деякі козаки набували освіту в західноєвропейських навчальних закладах, після закінчення яких отримували *вчений ступінь бакалавра*.

Гетьман Запорозького війська Петро Конашевич-Сагайдачний, вихованець Острозької колегії, який разом з усім військом Запорозьким вступив до Київського братства (1620), приділяв значну увагу розвитку Київської братської школи та Києво-Братського училищного монастиря. Помираючи, він відписав своє майно Київській, Луцькій та Львівській братським школам.

Видатні діячі української освіти XVI–XVIII ст.

Вагомий внесок у розвиток педагогічної науки зробили освітні, культурні, громадські діячі XVI–XVIII ст.

Петро Могила (1597–1647) – політичний та освітній діяч, нащадок князівського роду, широкоосвічена людина. Виходець із Львівської братської школи, він здобув освіту в ряді західноєвропейських університетів. Відомий як засновник Києво-Могилянської колегії, філіали якої відкрив у Вінниці (1634) і Кременці (1636). Був пристрасним борцем за діло православ'я.

Іван Федоров (Іван Федорович Москвитин) (прибл. 1510–1583) – засновник книгодрукування в Україні й Росії, просвітитель. У «Євангелии учительном» стверджує, що життєвий шлях людини залежить від неї самої, її волі, прагнення до пізнання, до творення добрих справ, висловлює ідею рівності всіх людей, яким однаковою мірою повинні належати всі земні блага, у тому числі й освіта. В 1574 р. у Львові надрукував «Азбуку» – перший у східних слов'ян друкований підручник. Згодом її було перевидано в Острозі, де він заснував нову друкарню.

Стефан Зизаній (Зизаній-Густановський) (прибл. 1570 – прибл. 1605–1610) – письменник, освітній діяч, працював учителем братських шкіл. Виступав

проти соціальної несправедливості, національного й релігійного гноблення українського народу. Автор “Катехізису для шкільного навчання” (1595).

Памво Беринда (між 50–70 рр. XVI ст. – 1632) – відомий просвітитель, лексикограф, друкар, один із основоположників української поезії й драми. Відіграв позитивну роль у становленні й розвитку прогресивної педагогіки.

Григорій Сковорода (1722–1794) – видатний український педагог, поет, мандрівний філософ, представник етико-гуманістичного напрямку вітчизняного просвітництва. Син бідного козака із с. Чорнухи на Полтавщині, здобув освіту у Київській академії, продовжував навчання за кордоном – у Відні, Мюнхені та Бреславі. Після повернення (1753) викладав у Переяславському, а потім Харківському колегіумі. Через переслідування за демократизм і наукову самостійність у викладанні припинив педагогічну діяльність і з 1769 р. до смерті залишався мандрівним учителем.

4. Українська освіта та педагогіка наприкінці XVIII – на початку XX ст.

Майже півтора століття (з кінця XVIII до закінчення Першої світової війни) українці перебували під владою двох імперій – 80% з них були у складі Російської імперії, решта – Австро-Угорської.

Антиукраїнська освітницька політика московського царату і паростки національної школи

Входження до Російської держави означало для України втрату самобутності української освіти, набуття нею рис уніфікованої імперської системи.

Починаючи з кінця XVIII ст., московська влада намагалася знищити не тільки традиційну українську освіченість, але й народне шкільництво. Відібрання земельних маєтків в українських монастирів було відчутним ударом для українських шкіл, занепад яких входив у плани царського уряду. Катерина II вважала Київську Академію центром опозиції проти московського централізму, її політика поклала кінець українській школі вищого типу, проте сприяла появі російських шкіл для привілейованих станів (дворянства та духівництва) із

обмеженою кількістю учнів, а також приватних пансіонів для дворянства по губернських містах.

Московський уряд намагався викоринити із школи українську культуру, рідну мову. У 1863 р. міністр внутрішніх справ П. Валуев видав *циркуляр*, яким заборонявся випуск українською мовою будь-якої літератури, крім творів “изящной словесности”.

У 1876 р. *Емським актом* було заборонено будь-яке українське слово; друкування, привезення з-за кордону українських книжок, часописів тощо.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. політиці заборони української мови і культури активно протидіяли “*Просвіти*”, які ставили за мету сприяння освіти українського народу його рідною мовою. Перша організація «Просвіти» виникла в 1898 р. у Львові. Революція 1905–1907 рр. сприяла відкриттю просвітніх товариств у Києві, Одесі, Чернігові, Житомирі, Катеринославі, Кам'янці-Подільському, Миколаєві та інших містах. Вони впроваджували в школи українську мову, історію України, дбали про видання українських підручників, книжок, порушували питання про відкриття українських шкіл, проводили свята за народними традиціями тощо.

Наростання національного руху українців імперії Габсбургів сприяло розвитку педагогічної думки та організаційному оформленню українського культурно-освітнього руху.

Видатні українські педагоги ХІХ – початку ХХ ст.

Український освітній рух був складовою частиною загальнонаціонального руху за економічне, політичне та культурне самовизначення України. Серед найвидатніших постатей цього періоду, які боролися за втілення ідей національної школи, вшановують К. Ушинського, І. Франка, Х. Алчевську, Б. Грінченка, С. Русову, Т. Лубенця та інших.

Костянтин Ушинський (1823–1881) – видатний педагог, українець за походженням. Основою педагогічної системи Ушинського є *принцип народності*, який ґрунтується на думці, що народ має право й повинен мати школу рідною мовою, побудовану на власних національних засадах. Ушинський

обстоював думку, що наукові істини, психологічні прийоми, нагромаджені в різних країнах, можуть використовуватися всіма народами, але система виховання у кожного з них враховує певні національні особливості, історичні традиції. *Головне місце у своїй діяльності відводив моральному вихованню, яке слід починати з найменшого віку і здійснювати постійно і систематично. Одним з першочергових завдань вважав формування патріотизму й гуманізму, любові до праці та дисциплінованості, чесності. Головні засоби морального виховання вбачав у навчанні, переконанні, розумовій діяльності дітей, власному прикладі вчителя, батьків.*

Послідовниками Ушинського в Україні були Т. Лубенець, Б. Грінченко, Х. Алчевська, О. Духнович, С. Русова, Г. Ващенко та інші.

Христина Алчевська (1841–1920) – педагог, діячка народної освіти, письменниця. Рано розпочавши культурно-освітню діяльність (на початку 60-х років XIX ст.), зосередила увагу, силу і знання на створенні недільних шкіл для дорослих. Довгі роки (понад 50) працювала в Харківській недільній школі для жінок, яка була культурно-освітнім і педагогічним центром поширення освіти серед дорослих не тільки в Україні, а і в Росії. Була членом багатьох просвітницьких товариств, віце-президентом Міжнародної ліги освіти. *Обстоювала ідею всезагального народного навчання рідною мовою, розробила методика проведення літературних бесід з учнями, ефективність яких перевірялась за допомогою письмових робіт.*

Борис Грінченко (1863–1910) – педагог, мовознавець, драматург, літературний критик, фольклорист, громадський діяч. Народився в Харківській губернії. У 1888 р. склав рукописний буквар, книгу для читання «Рідне слово», журнал «Квітка». У своїх підручниках пропагував культ національної педагогіки як умову виховання, вмістивши у них багато народних казок, оповідань.

Іван Франко (1856–1916) – письменник, учений, громадський діяч, велет українського педагогічного духу. Його спадщина містить понад сто наукових і публіцистичних праць та художніх творів, присвячених висвітленню широкого кола педагогічних питань: стан освіти на українських землях XIX–XX ст.;

виховання молоді; відродження й розвиток української педагогічної культури; визначення мети виховання.

Софія Русова (1856–1940) – видатна діячка національно-визвольного руху, педагог, автор підручників, письменниця, літературознавець, перекладачка, автор багатьох досліджень з педагогіки, історії, засновниця Академії наук в Україні, співробітниця численних журналів і передусім великий патріот України. В різних містах України (Києві, Одесі, Єлисаветграді, Полтаві, Харкові тощо) *організовувала дитячі садки, недільні школи, народні читальні, проводила просвітницьку роботу.*

5. Уроки ХХ століття: шлях до національної школи

Революційні зміни в українському шкільництві й становлення національної системи освіти

Крах царизму в Російській імперії у березні 1917 р. зумовив виникнення Української Народної Республіки на чолі з Центральною Радою. Проіснувавши до кінця квітня 1918 р., Центральна Рада здійснила низку заходів щодо розбудови нової школи. *Уряд УНР склав концепцію національної освіти, в основу якої було покладено принципи: громадсько-державного характеру освіти; рівноправності усіх громадян на здобуття загальної освіти; навчання рідною мовою; запровадження самоврядування у школі; пріоритетний характер фінансування освіти; введення загального, безплатного, обов'язкового, світського початкового навчання.*

Видатні діячі української освіти ХХ ст.

Шлях до української національної школи позначений видатними досягненнями теоретиків і практиків у галузі освіти.

Михайло Грушевський (1866–1934) – професор, видатний вчений, публіцист, громадський діяч, перший Президент України. Увійшов в історію України як один із світочів національно-визвольного та державницького руху.

Іван Огієнко (1882–1972) – мовознавець та історик церкви, педагог, громадський діяч, *проводив значну роботу з аналізу та узагальнення стану освіти в Україні та проектування структури, змісту народної освіти*

національної школи. **Григорій Ващенко (1878–1967)** – вчений, педагог, психолог, думки якого замовчувались, праці були заборонені. Після лютневої революції 1917 р. залучився до підготовки вчителів до переходу на навчання дітей рідною мовою, керував учительською семінарією у Шведській Могилі під Полтавою, працював доцентом Полтавського вчительського інституту. В 1933 р. був звинувачений у буржуазному націоналізмі й звільнений з роботи. **Антон Макаренко (1888–1939)** – педагог, письменник. *Увійшов у класику сучасної педагогіки як новатор інтенсивної педагогіки, один із засновників теорії та методики колективного виховання. Найліпший шлях до виховання вбачав у створенні таких умов, коли вихованці є водночас і вихователями, тому виховував через життя, роботу, прагнення колективу.* **Василь Сухомлинський (1918–1970)** – педагог, засновник гуманістичної, новаторської педагогіки. В центр виховного процесу Сухомлинський поставив особистість. *Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір. Він розумів, що лише одним вивченням моральних істин не можна розвивати відповідні якості дитини. Тому в системі виховання забезпечив органічну єдність моральних знань та моральної практики.*